

Litteraturkrönika 2006

Av Lars-Erik Edlund, Göran Hallberg och Christer Platzack

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * skandinaviskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-E.E., G.H. eller C.P.

*

Michael P. Barnes & R. I. Page, The Scandinavian Runic Inscriptions of Britain. 453 s., Uppsala 2006 (Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 19.) ISSN 1100-1690. ISBN 91-506-1853-9. Denna bok, som utkommit i serien *Runrön*, behandlar på ett förtjänstfullt sätt de runinskrifter som betraktas som skandinaviska i England och Skottland samt på Orkney (dock inte Maeshowe) och Shetland. De här aktuella inskrifterna har tillkommit från cirka 850 till 1200-tal och tidigt 1300-tal. Författarna, vilka som bekant är två ytterligt väl meriterade runologer, renodlar de språkliga perspektiven och analysen av de enskilda runtecknen, något som ger oss en säker grund för det fortsatta utnyttjandet av det aktuella materialet i den runologiska och språkhistoriska forskningen. I en lång introducerande del behandlas korpusen, runformerna och ortografin, translittereringsprinciperna, de språkhistoriska förhållandena relaterade till ålder, språkgeografi och influenser från "indigenous languages" samt literacy. Av studien ser man att det finns regioner där ett västligt nordiskt inflytande är starkt, andra regioner där ett östligt nordiskt inflytande på motsvarande sätt ger sig tillkänna. Korpusen redovisas mycket systematiskt och omsorgsfullt, med noggrann analys av runtecknen och en väl avvägd tolkning, där författarna söker redovisa det "säkra" så långt det nu går, uppställer alternativa tolkningar vid varan-

dras sida där så är nödvändigt, och någon gång rentav får konstatera att det är "safest, and most scholarly, to leave this text uninterpreted". I Appendix 2 redovisas i korthet translittereringarna, texttolkningarna och översättningarna. Boken avslutas med 98 fotografier. L.-E. E.

Das futhark und seine einzelsprachlichen Weiterentwicklungen. Akten der Tagung in Eichstätt vom 20. bis 24. Juli 2003 herausgegeben von Alfred Bammesberger [und] Gaby Waxenberger. xvi + 465 S., Berlin New York 2006 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 51.) ISBN 978-3-11-019008-3. Till grund för symposiet låg en frågekatalog: Speglar runskriftens utveckling det aktuella bakomliggande språket? Är den äldre futharken så homogen som påstås? I vilket syfte har hela eller delar av futharken ristats? Hur förklara skilda regionala utvecklingar? Finns samband med de enskilda språkens utveckling? Rör det sig bara om ändringar i skriften eller också om ändringar i skriftbrukets funktion? Varför skrevs latinsk text med runor? Hur förändrade kristnandet bruket av runskrift? Förlöpte skrift- och språkutveckling parallellt? När, var, hur och varför brukades runinskrift i alfabetisk ordning? De 22 symposiebidragen ses enligt förordet som en vägvisare till hur frågorna kan belysas. De sex första bidragen rör futharken i allmänhet, fr.a. den äldre, medan de sex följande gäller främst anglofrisisk och fornengelsk runologi. Därefter följer en svit om fem bidrag kring de omdiskuterade och ifrågasatta grottristningarna i Kleinen Schulerloch i Bayern. De fem avslutande bidragen tar upp futharkens roll i runtexterna, nyfynd av runalfabetet, fonologiska aspekter på reduktionen från äldre till yngre futhark, runskriften som språkakt och — det enda bidraget med egentlig nordisk-filologisk inriktning — Per Stilles presentation av Johannes Bureus och hans betydelse för runforskningen i Skandinavien. Rapporten avslutas med ett fyndortsregister och tillägnas runologen professor René Derolez (1921–2005), som avled innan boken hann utkomma. Därför inleds den med en biografi skriven av brodern professor Albert Derolez.

G. H.

Grenzgänger. Festschrift zum 65. Geburtstag von Jurij Kusmenko. Herausgegeben von Antje Hornscheidt, Kristina Kotcheva, Tomas Milosch und Michael Rießler. 386 S., Berlin 2006 (Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität). (Berliner Beiträge zur Skandinavistik 9.) ISBN 3-932406-24-9. ISSN 0933-4009. Festföremålet, professor i skandinavisk språkvetenskap i Berlin, är en erfaren "gränsgångare", med germa-

nistiken som bas för vida vandringar i tid och rum ut bland angränsande slaviska och finskugriska, på sistone också uraliska språk. Den avslutande urvalsbibliografin över hans skandinavistiska arbeten, de 25 festskriftsbidragen, förordet och tabulan speglar gärningen. Bidragen rör forskning kring språkkontakt ur skilda perspektiv: tyska-svenska, norska-samiska (interferens), tyska-ryska (anonyma tyska brev i rysk översättning vid sekelskiftet 1700), ryska-isländska (en tysktalande rysk präst i Köpenhamn respektive Weimar som förmedlare och översättare av fornisländska vid 1800-talets början), fornhögtyska-fornisländska (attityd- och diskursfenomen), vidare jämförande studier på språkets olika nivåer: danska-baskiska (vigesimalräkning), fornvästnordiska-avestiska (fonologiska paralleller), svenska-tyska (pronomina), svenska-tyska-bulgariska (reflexiva verb), svenska-engelska-litauiska-italienska (etymologi kring *rag-*), svenska och andra EU-språk (i ett utvidgat EU), senmedeltida eurolingvistik (språkkontakt och glottogenes i Östersjöområdet), nordistik: (muntlighet i runtexter, tvåtoppig ordaccent, attributiv kongruensböjning), samiska i Ryssland, nordiskt-samiskt-internationellt (baltiskt nätverk), kvänsk-norsk språkkontakt, isländska (diskursiv fördelning mellan *og* och *en*), svenska (begrepp och betydelse i en elektronisk thesaurus), fornvästnordisk filologi (Die Pfeile des Finnenkönigs, *Gusis nauta*), samisk kulturhistoria (legenden om Riihmmagällis, staloberättelser), Lennart Kjellberg (svensklektor i Kaunas och Vilnius 1939–40), sammantaget en brokig mångfald av spännande läsning för den språkkintresserade.

G. H.

Runes and their Secrets. Studies in Runology. Edited by Marie Stoklund, Michael Lerche Nielsen, Bente Holmberg and Gillian Fellows-Jensen. 461 pp., Copenhagen 2006 (Museum Tusulanum Press). ISBN 87-635-0428-6. Redan det tilltalande omslaget, Barnes salta inledande bidrag om övertron på standardiserade futharker och Pages humoristiska summerande "Nestorskrönika" från avslutningsmiddagen lockar till fortsatt läsning av hela denna mångsidiga symposierapport från "the Fifth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions August 16th–20th 2000" vid Brandbjerg Højskole nära Jelling. Rapporten innehåller förutom "Nestorskrönikan" 21 av de 36 symposiebidragen, fördelade på fyra huvudteman: 1) artefakter med den äldre runraden, 4 bidrag om bl.a. runor och germansk språkhistoria, språkväxling, fonemik/grafemik, 2) runskrift–latin–kristnande, 8 bidrag om bl.a. bildristningar, runnamn, runskrift och latinsk "literacy", runmynt, ligaturer, rundiktning, runforskningens historia och dynamiken hos kristna

ristningar, 3) runkronologi och runtypologi versus regional variation, förutom Barnes (se ovan) 3 bidrag om bl.a. stilhistorisk datering, runor från första århundradet efter Kristus, dansk runkronologi och -typologi, samt 4) runor och runforskning — metoder och nya utmaningar kring millennieskiftet, 5 bidrag om bl.a., sydgermanska runtexter och tidig "literacy", anglosaxiska runor och statistisk metod, runskrift och brakteater. I temagruppen inräknas också Anne Pedersens inledande symposiepresentation om forskningshistorik och forskningsläge kring UNESCO:s världsarvsmonument, Jellingstenarna och gravhögar.

G. H.

Studien zur Lebenswelt der Eisenzeit. Festschrift für Rosemarie Müller, herausgegeben von Wolf-Rüdiger Teegen, Rosemarie Cordie, Olaf Dörner, Sabine Rieckhoff & Heiko Steuer. xi + 659 s., Berlin & New York 2006 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde [...] Band 53.) ISBN 978-3-11-019010-6; 3-11-019010-9. På denna omfattningsrika festskrifts sista sida — sedan festföremålet Rosemarie Müllers rika gärning, inte minst i ledningen för *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, tecknats — sägs att Müller i sina arbeten försökt "einen ganzheitlichen Blick auf die Ur- und Frühgeschichte zu werfen bzw. zu vermitteln. Diese Intention haben die Herausgeber versucht sich zu eigen und durch den Titel *Studien zur Lebenswelt der Eisenzeit* kenntlich zu machen. Der vorliegende Band möchte sich dieser Lebenswelt von einem kulturwissenschaftlichen Ansatzpunkt aus nähern". Detta sammanfattar på sitt sätt festskriftens innehåll. Bland de 27 bidragen finns sådana som detaljrikt redovisar fyndplatser och sådana som behandlar enskilda arkeologiska teman (keramik, djuoffer, antropomorfa figurer etc.), medan andra sammanfattar hela forskningsområden och problematiserar tidigare forskning. Vid några bidrag har jag själv stannat upp. Otto H. Urban skissar "Möglichkeiten und Aufgaben einer 'Religionsarchäologie'" och understryker bl.a. de problem som finns vid rekonstruktionen av den indoeuropeiska religionen. I Karl Peschels artikel "Frühe germanische Kriegerordnung und keltische militärische Gemeinschaftsformen" läggs viktiga perspektiv på forntida militärorganisation. Eike Gringmuth-Dallmer behandlar "Musikarchäologische Quellen aus der Germania libera"; här beskrivs bl.a. olika klockor och skullror. I en lång artikel (80 sidor, där bara litteraturlistan utgör cirka 10 tättryckta sidor) skriver Wolf-Rüdiger Teegen, Leipzig universitet, om "*Homo patiens* in der Eisenzeit in Nordwest- und Mitteldeutschland". Detta

formar sig till en systematisk genomgång av järnåldersmänniskornas sjukdomar, där kunskapsläget försvåras genom att fyndmaterialet avsevärt decimerats till följd av kremeringar. Trots detta går det att få fram en hel del informationer. Inte minst partierna om tandsjukdomar och bristsjukdomar av olika slag samt avsnitten om trepanation, amputationer och annan "behandling", ger fascinerande inblickar i järnålderns sjukdomar och bot. Samtliga artiklar utom en — Andrej Gaspari "A possible multiperiod ritual site in the river Ljubljanica" (Slovenien) — är skrivna på tyska. Bokens artiklar, av vilka här endast en handfull berörs, ger rika kunskaper om forskningen rörande den kontinentala järnåldern ur en rad olika perspektiv — och ger därmed en mångfasetterad bild av järnålderns "Lebenswelt". L.-E. E.

Hélène Tétrel, La Chanson des Saxons et sa réception norroise. Avatars de la matière épique. 410 s., Orléans 2006 (Paradigme). (Medievalia 53.) ISBN 2-86878-248-5. ISSN 1251-571X. Legenden om Karl den stores krig mot saxarna och deras ledare Widukind är berättad i en skandinavisk och en fransk version: *Chanson des Saisnes*, skriven av Jean Bodel i slutet av 1100-talet, och *Karlamagnússaga*, tillkommen under första hälften av 1200-talet i en norsk och en isländsk variant. I den här boken undersöker förf. hur dessa versioner förhåller sig till varandra och till andra texter där legenden om kriget mot saxarna tas upp. C. P.

*

Egils saga Skallagrímssonar. Bind III, C-redaktionen, utgiven av Michael Chesnutt efter förarbeten av Jón Helgason. LXVIII + 204 s., København 2006 (C.A.Reitzels forlag). (Editiones Arnarnæanæ, Sereis A, vol. 21.) ISBN 978-87-7876-490-4. Egils saga Skallagrímssonar är bevarad i tre inbördes avvikande redaktioner. Utgåvan av A-redaktionen (EgEAI) har tidigare anmälts i ANF 117 (2002), s. 245. I den här anmälda volymen presenteras en kritisk utgåva av C-redaktionen. Själva utgåvan föregås av utgivarens förord, där C-redaktionens textkritiska betydelse diskuteras, Jón Helgasons förarbeten presenteras, och tillkomsten av utgåvan beskrivs. I utgivarens inledning beskrivs bevarade textvittnen till C-redaktionen. Utgivaren har i annat sammanhang gjort gällande att C-redaktionen genomgående är av mindre text- och litteraturhistorisk betydelse än A- och B-redaktionerna. Volymen avslutas med en förteckning över använda och citerade handskrifter och två namnregister, ett för förordet och inledningen, ett för själva texten. C. P.

Theodore M. Andersson, *The Growth of the Medieval Icelandic Sagas (1180–1280)*. x + 237 s., Ithaca & London 2006 (Cornell University Press). ISBN 978-0-8014-4408-1; 0-8014-4408-X. Theodore M. Andersson har under hela sitt forskarliv ägnat de isländska sagorna uppmärksamhet och publicerat ett stort antal studier. Hans första bok i ämnet, *The Problem of Icelandic Saga Origins: A Historical Survey*, utkom redan 1964. I denna nya bok, som väl får betraktas som en syntes, visar Andersson att han säkert orienterar sig i den omfattande litteraturen om de isländska sagorna och med auktoritet uttalar sig om föregångarna. Ambitionen är att söka se en utveckling i litterära termer i ett antal sagor från perioden 1180–1280. Inte mindre än sju sagor behandlas: Oddr Snorrasons Saga Óláfs Tryggvasonar, Óláfs saga hins helga, Víga-Glúms saga, Reykðœla saga, Fóstbrœðra saga, Heiðarvíga saga, Gísla saga Súrssonar, Konung Magnús och konung Haralds saga, Egils saga Skalla-Grímssonar, Ljósvetninga saga, Laxdœla saga, Eyrbyggja saga, Vatnsdœla saga, Hœnsa-Þóris saga, Bandamanna saga, Hrafnkels saga och, till sist, Njáls saga. Andersson ser en tydlig utveckling i sagorna från ett slags folkloristiskt samlande av folkliga traditioner till en medveten litterär komposition, vilken kulminerar i Njáls saga. Samtidigt kan man iaktta en utveckling mot en alltmer "dominant authorial point of view". Andersson resumerar: "That is to say, the sagas evolve from a recording of available tradition to a literature of ideas during the century under study; at the same time, the analysis of character progresses from a somewhat nebulous hagiographical model in the Olaf sagas to a well-defined political and ideological concept in *The Saga of King Magnús and King Harald*, *Egils saga*, and *Ljósvetninga saga*, to a legendarily tinged historical idealization in *Laxdœla saga*, and finally to a pervasive critique of the older narrative conventions and institutional values in *Njáls saga*". På ett intressant sätt diskuteras i boken den gamla frågan om sagornas relation till en eventuell muntlig tradition. Andersson menar tydligen för sin del att även mycket långa sagor kan ha berättats muntligt. Han åberopar till stöd för detta ett uttalande om en ung islänning som en hel jul underhåller med en rimligtvis mycket lång berättelse vid norska hovet, men dessutom åberopas drag i de nedtecknade sagorna som "narrative dilation, elaborate premonitory devices, parallel actions, a gradual mounting of complex tensions, and a conspicuous taste for retardation". Diskussionen relaterar sig inte minst till undersökningar från senare år av Gísli Sigurdsson och Tommy Danielsson, exempelvis den senares *Hrafnkel saga eller Fallet med den undflyende traditionen* (2002). Det är svårt att

göra Theodore M. Anderssons innehållsrika bok full rättvisa, därtill är den alltför rik. Läsaren av boken belönas rikt — här finns analyser som är lysande — medan somliga ställningstaganden inbjuder till invändningar. Framför allt finner jag att de externa influensernas betydelse för sagornas utformning alltför mycket tonas ner av Andersson. Man kan därför med skäl anta att vissa av bokens ställningstaganden och en del av de teser Andersson driver, kommer att locka till fortsatt diskussion, men så är det alltid med spännande och lite utmanande synteser. En bibliografi och ett register avslutar boken. L.-E. E.

Graeme Davis, Comparative Syntax of Old English and Old Icelandic. Linguistic, Literary and Historical Implications. 189 s., Oxford, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York & Wien (Peter Lang). (*Studies in Historical Linguistics*, ed. by Graeme Davis & Karl A. Bernhardt, vol. 1.) ISSN 1661-4704. ISBN 3-03910-270-2; US-ISBN 0-8204-7199-2. Denna bok, den första i serien *Studies in Historical Linguistics* från förlaget Peter Lang, är sammanställd av Graeme Davis, principal lecturer i engelska språket vid Northumbria University. Framställningssättet i boken kännetecknas av friskhet. Syftet är att presentera en lättillgänglig framställning i komparativ germansk syntax, med ett särskilt fokus på fornengelska och fornisländska. En slutsats är att de germanska fornspråkens ordföljd faktiskt var mer reglerad än vad som ibland hävdats. Men författaren syftar tydligen också till att visa, som det uttrycks, att "Old Germanic languages are in fact dialects of one language rather than separate languages", något som sägs ha "wide-reaching implications". I det sista kapitlet söker Graeme Davis bl.a. visa hur omdiskuterade textställen i Beowulf kan belysas med hjälp av evidens från de nordiska texterna. Det är dock svårt att ta ställning till dessa nytolkningar, eftersom författaren inte refererar den tidigare forskningsdiskussionen där ju vissa ord fått "enormous scholarly attention". L.-E. E.

François-Xavier Dillmann, Les magiciens dans l'Islande ancienne. Études sur la représentation de la magie islandaise et de ses agents dans les sources littéraires norroises. 779 s., Uppsala 2006 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (*Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi* 92.) ISSN 0065-0897. ISBN 91-85352-63-2. Denna omfattande monografi är en reviderad version av författarens doktorsavhandling 1986, ett arbete som hittills endast funnits i maskinskriven form. Själva undersökningen fyller cirka 600 av bokens sidor, resten utgörs av den fylliga tyska sammanfattningen, en bibliografi om 120 sidor samt diverse

register, kartor och stamtavlor. Viktiga avgränsningsproblem finns, t.ex. vad en "magicien" (utövare av magi) egentligen är. Här är Dillmann pragmatiker och utgår från källornas benämningar på dem som utför magi och har kunskap om magiska riter, alltså de som exempelvis kallas *galdramadr* eller *vplva* eller de som sägs hålla på med *spádomr*, *seiðr*, *galdrar* eller *fjolkynngi*. Det är m.a.o. många sorters magi som möter oss i boken: spådomar, besvärjelser, drömtydning, lottkastning, extatisk magi m.m. I fokus står som titeln anger de *isländska* utövarna — därför kommer exempelvis inte samiska utövare av magi med — och det aktuella textmaterialet utgörs främst av *Landnámabók*, *Íslendingasögur* och *Íslendingaþættir*. Det går i litteraturkrönikan bara att ytligt antyda något av allt som finns i denna bok. Grundligt dryftas i en första avdelning, *La magie*, bl.a. en rad av de centrala begreppen. I den andra avdelningen kommer *Les magiciens* i fokus, först *La personnalité des magiciens* som avslutas med en diskussion om *seiðr* och frågan om dess eventuella samband med schamanism, sedan *Le statut des magiciens* och till sist *L'ambivalence sociale des magiciens*. Inte minst denna sista del problematiserar bilden av de isländska magikerna på ett intressant sätt. Många frågor diskuteras i detalj och många av magins utövare träder fram i helfigur i monografin. Dillmanns bok reviderar åtskilliga tidigare uppfattningar på ett forskningsområde som lockat till (alltför) många spekulationer. Hos honom står den sorgfälliga analysen av de enskilda textställena och av det språkliga materialet i centrum, vilket gör att monografin kommer att vara den självklara utgångspunkten för all forskning på området.

L.-E. E.

Orknöjarlarnas saga. Översättning, inledning och kommentarer av Ingegerd Fries. 228 s., Möklinta 2006 (Gidlunds förlag). ISBN 91-7844-712-7; 978-91-7844-712-1. *Orkneyinga saga* — som i denna översättning av Ingegerd Fries benämns *Orknöjarlarnas saga* eftersom texten mer handlar om jarlarna och mindre om de vanliga invånarna — får räknas till 1100-talets historieskrivning snarare än till islänningasagorna. Den har inte tidigare funnits i svensk översättning. Texten är intressant genom att vi här får en bild av Orkneys och Shetlands historia under första delen av medeltiden när jarlar med norskt påbrå styrde över öarna. Mycket i sagan handlar om intriger, grymma strider och uppgörelser, ja en av dem som figurerar i skildringen sägs rentav dra i härnad varje år. Några få av jarlarna håller sig kvar i makten under en längre tid, som Torfinn jarl — den mäktigaste av alla Orknöjarlarna — och Ragnvald jarl, men detta är mer undantag. Fredsälskande jarlar finns också, t.ex. Magnus

jarl (Sankt Magnus), men denne dödas, varefter marken grönskar på den Kristusliknande jarlens dödsplats. En höjdpunkt är berättelsen om Ragnvald jarl (Kale) som beger sig på pilgrimsfärd till Jerusalem och på resan besöker ett hov i Narbonne, träffar den fagra Ermingerd och författar visor. Redan denna exemplifiering visar att sagan innehåller skildringar av mycket varierande slag. Ingegerd Fries har, förutom att hon på ett förtjänstfullt sätt översatt texten med dess många kväden, i ett förord satt in sagan och dess text i ett vidsträckt historiskt sammanhang och i noter lämnat nödvändiga sakkommentarer. Person- och ortsregister samt några kartor avslutar boken. L.-E. E.

*

M. J. Driscoll, *Fjórar sögur frá hendi Jóns Oddssonar Hjaltalin*. LXXIV + 177 s., Reykjavík 2006 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi). ISBN 9979-819-89-8. Den isländske prästen Jón Oddsson Hjaltalin (1749–1835) var under sin levnad känd både som skald och som författare av böner och psalmer. Mindre känt är att han dessutom skrev tio s.k. lygisögur, av vilka fyra utges i den här volymen: *Sagan af Marron* (en typisk lygisaga), *Ágrip af Heiðarviga sögu* (en fri bearbetning av den ursprungliga sagan), *Sagan af Zadig* (en bearbetning och översättning av en dansk text baserad på Voltaires *Zadig*), samt *Finnbræðra saga* (en lygisaga med litterära ambitioner). I utgivarens fylliga inledning presenteras dels de fyra sagorna, dels de handskrifter som föreligger. Inledningen avslutas med ett namnregister och ett register över handskrifterna. Frånsett normalisering av versaler och skiljetecken är texterna diplomatiskt utgivna. C. P.

*

Ernst Håkon Jahr, *Clara Holst — kvinnelig pionér i akademien i Norge*. 240 s., Oslo 2006 (Novus Forlag). ISBN 82-7099-445-6; 978-82-7099-445-8. Den första norska kvinna som disputerade i Norge var språkforskaren Clara Holst (1868–1935). Disputationen ägde rum vid Det Kongelige Fredriks Universitet i Kristiania i december 1903. Clara Holsts bakgrund tecknas i denna bok, liksom hennes filologiska studier vid olika universitet. Hennes avhandling *Studier over middelnedertyske laaneord i dansk i det 14. og 15. aarhundrede* var, i tidens anda, inte särskilt omfångsrik, endast 79 sidor. Intressant är inte minst att hon söker dra slutsatser om ljudförhållandena i medellågtyskan utifrån lånorden.

Efter bl.a. ett år vid University of Kansas 1907–08, där hon undervisade i tyska, sökte hon en adjunksbefattning vid *Hamar offentlige høiere almenskole*, vilken hon också erhöll. Dock kom hon inte överens med rektorn, Carl Willoch Ludvig Horn, om sin bemanning och tillträdde därför aldrig tjänsten. Med rätta ansåg hon sig nämligen inte få undervisa på den nivå hon hade kapacitet till. Från 1910 fram till sin död tycks Clara Holst ha levt ett tillbakadraget liv. Källorna är inte särskilt många här. Biografier av detta slag är intressanta, men det finns alltid en risk att biografen till den grad fångas av sitt material att alltför mycket stoff tas med. Referaten blir då onödigt långa, och fynd som i sig är intresseväckande men ligger vid sidan av, redovisas. Även mot denna biografi kan sådana anmärkningar riktas. Men dessa anmärkningar hindrar inte att Ernst Håkon Jahr gett oss ett alldeles utmärkt porträtt av Clara Holst, en ända tills nu bortglömd gestalt i den nordiska vetenskapshistorien. Porträttet tecknas på basis av ett många gånger svåråtkomligt material. L.-E. E.

Nordiske sprogholdninger. En masketest, utg. av Tore Kristiansen, 183 s., Oslo 2006 (Novus Forlag). (Moderne importord i språka i Norden.) ISBN 978-82-7099-448-9. I boken rapporteras resultatet av en undersökning av ca 4000 informanternas omedvetna inställning till engelsk påverkan av deras språk. Både när språkforskare och språkbrukare i Norden medvetet anger sin hållning till engelsk påverkan av det egna språket visar sig nordmän vara mer puristiska än svenskar och danskar. För att kunna undersöka den omedvetna inställningen till engelsk påverkan lät man informanterna genomgå ett s.k. masktest, d.v.s. de fick lyssna på inspelningar av olika personer och utifrån detta värdera dem med hänsyn till typiska personlighetsdrag som intelligens, trovärdighet etc. Utan att informanterna visste det var två röster lika, och skilde sig åt endast däri att personens språk i den ena inspelningen var mer påverkat av engelskan än i den andra. En undersökning av de informanter som inte upptäckte att de två rösterna var lika visar att de engelsktinfluerade rösterna bedömdes mer negativt av de danska och svenska informanterna än av de norska, något som utgivaren tolkar som ett stöd för att den omedvetna hållningen till engelsk påverkan på modersmålet radikalt skiljer sig från den medvetna hållningen. I volymen presenteras masktestens teori och metod, och därefter undersökningarna i respektive land. I slutkapitlet presenterar utgivaren resultatet och diskuterar skillnaden mellan den medvetna och den omedvetna hållningen.

C. P.

Helge Sandøy og Kari Tenfjord (red.), *Den nye norsken? Nokre peilepunkt under globaliseringa*. 316 s., Oslo 2006 (Novus forlag). ISBN 978-82-7099-449-6. Likt övriga nordiska språksamhällen har det norska kommit i allt närmare kontakt med andra språk, både p.g.a. större invandring, utökad handel och kulturkontakt över gränserna, samt ett ökat resande. Samhället har härigenom blivit mindre homogent språkligt sett, vilket i sin tur får följder för det norska språket. Denna nya situation har varit utgångspunkten för de studier som sedan 2001 bedrivits inom projektet *Den nye norsken. Norsk språk i nærkontakt med andre språk* vid Nordisk institutt i Bergen. I boken publiceras 15 artiklar som ur olika perspektiv diskuterar språkliga sidor av globaliseringen och kopplar den nya situationen till läroplaner och skolarbete, och synen på norskämnet i stort. Den inledande artikeln av bokens utgivare ger en översikt över bakgrund och frågeställningar. Bland de övriga artiklarna kan nämnas Ann-Kristin K. Helland och Maria Elisabeth Moskvil, som båda undersöker hur tillägandet av det norska tempussystemet påverkas av inlärnarnas modersmål. En studie som också pekar på den roll transfer från modersmålet spelar är Katrin Saariks "Tilegnelse av V2-regelen hos estisk- og finsktalende innlærere av norsk som andrespråk". Författarna av övriga artiklar är Endre Brunstad, Cecilie Carlsen, Thor-Ola Engen, Jon Erik Hagen, Lars Anders Kulbrandstad, Helge Sandøy, Jørgen Sejersted, Kari Tenfjord, Ivar Utne och Aasne Vikøy. C. P.

*

Annette Hoff, *Recht und Landschaft. Der Beitrag der Landschaftsrechte zum Verständnis der Landwirtschafts- und Landschaftsentwicklung in Dänemark ca. 900–1250*. x + 456 S., Berlin New York 2006 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 54.) ISBN 978-3-11-019037-3. Annette Hoff's "Lov og landskab. Landskabslovenes bidrag til forståelsen af landbrugs- og landskabsudviklingen i Danmark ca. 900–1250" (Aarhus universitet 1998) föreligger nu i tysk översättning. Undersökningen är en bred och gedigen tvärvetenskaplig forskningsinsats med tyngdpunkten i vad danska, svenska, engelska, irländska och nordvästeuropeiska rättsliga källor, fr.a. landskapslagar och motsvarande, berättar om bondesamhällets bebyggelse- och kulturhistoria i övergångsskedet mellan vikingatid och medeltid, hedendom och kristendom. Med arkeologiska, kulturgeografiska, rättshistoriska och filologiska infallsvinklar studeras gård

och by, gårdsbyggnader, tofter, bygata, hägnader, odlingsjord, beten, allmänningar, *torp* och nybyggen, utjord och *ornum*, jordbruk, och boskapsskötsel, jakt, skogsbruk och lövtäkt, vägar och broar, tecknat mot bakgrunden av *celtic fields* och andra spår av det ännu äldre odlingslandskapet. I ett eget kapitel summeras hur kanonisk rätt vinner insteg i den äldre muntliga folkrättens regelverk. Efter Zusammenfassung och Summary följer en utförlig käll- och litteraturförteckning och ett nyttigt sakregister. G. H.

Pia Jarvad, Bevingede ord. 7. udgave. Grundlagt af T. Vogel-Jørgensen. 574 s., København 2006 (Gads Forlag). ISBN 987-87-12-03495-9. Den sjunde upplagan av Bevingede Ord, denna buljongtärning av borgerlig bildning i Danmark, som redaktören kallar den, har efter flerårig revision, ajourföring och modernisering iklätts ny dräkt. Förstautgåvan utkom 1940, dess sjätte, reviderade upplaga 1990. Inledningen till nyutgåvan är en läsvärd och roande introduktion till de bevingade orden: ord och flerordsuttryck med känt upphov, flitigt brukade och välkända för många, men lösrivna från sin ursprungskontext och ändå med bevarad allusion till denna. G.H.

Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. Udgivet af Afdeling for Dialektforskning. Københavns Universitet. Bind 8. Hundepisk-isrør, 476 s., København 2006 (C.A. Reitzels Forlag). ISBN 978-87-7876-473-7. Ømålsordbogen (ØMO), vars första del utkom 1992, planeras omfatta 18 band om ca 500 sidor, med ett nytt band vartannat år. Utgivnings-takten är berömvärd: strax är man halvvägs kommen. ØMO bygger på projektets nästan tre miljoner ordsedlar och på fonogramutskriften. Den vänder sig både till forskningen och till envar intresserad av dialekterna och landsbygds-kulturen före industrialiseringen, urbaniseringen och dagens högteknologiska tjänstesamhälle. G. H.

*

Diplomatarium Suecanum. Svenskt Diplomatarium utgivet av Riksarkivet. Elfte Bandet. Första häftet. 1376. Utarbetat av Claes Gejrot, Roger Andersson, Peter Ståhl. ix + 170 s., Stockholm 2006 (Riksarkivet). ISSN 0284-1959. Varje ny publikation i diplomatarierien emotses med stort intresse av bl.a. dialekt- och ortnamnsarkiven och författarna till de regionala ortnamns-serierna, eftersom diplomatariet är en av de vik-

tigaste källorna till medeltidens historia, och dess person- och ort-namnsförråd. G. H.

Inger Gröning, Språk, interaktion och lärande i mångfaldens skola. With a summary: Language, interaction and learning in diverse schools. 38 + 59 + 54 + 89 s., Uppsala 2006 (Uppsala universitet). (Digitala skrifter från Nordiska språk 1.) ISBN 91-506-1867-9. ISSN 1653-6681. Volymen innehåller författarens sammanläggningsavhandling, bestående av en fyllig drygt 30-sidig sammanfattning av tre artiklar: *Elevsamarbete i klasser med språklig och kulturell mångfald*, *Tvåspråkighet och andraspråksinläring i grundskolans flerspråkiga klassrum* samt *Interaktion och lärande i flerspråkiga klasser*. Det övergripande syftet med avhandlingen är att bidra till förståelsen av elevers lärande i vad förf. kallar "den språkliga mångfaldens skola". Den första specialstudien är en kunskapsöversikt som belyser den forskning inom området som behandlar elevsamarbete i kulturellt, språkligt och kunskapsmässigt heterogena undervisningskontexter, den andra beskriver de tvåspråkiga elevernas språk- och lärandeförhållande i ett konkret klassrumssammanhang, och den tredje analyserar smågruppsaktiviteter i de tidigare beskrivna klasserna i syfte att få en nära inblick i elevernas gemensamma problemlösningssprocesser. Förf. hävdar i sin sammanfattning att de tre delstudierna på ett rimligt sätt uppfyller avhandlingens övergripande syfte, och visar att det är väl värt att närmare undersöka elevers lärande i flerspråkiga klasser. C. P.

Barbro Hagberg-Persson, Barns mångfaldiga språkresurser i mötet med skolan; with a summary: Linguistic Diversity and children's language resources in contact with the school. 203 s., Uppsala 2006 (Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 70.) ISBN 91-506-1901-2. ISSN 0083-4661. Det övergripande syftet med denna avhandling är att undersöka en- och tvåspråkiga barns muntliga och skriftliga förmåga vid skolstarten. För att uppnå syftet beskriver förf. de undersökta barnens muntliga och skriftliga språkbehärskning i svenska och för de tvåspråkiga barnens del också deras muntliga språkbehärskning i respektive modersmål/förstaspråk. Förf. hämtar sitt material från en skola i en medelstor stad. Ungefär hälften av eleverna har annat modersmål än svenska. Totalt undersöktes 32 barn, fördelade på två klasser. Tio av barnen hade två föräldrar med svenska som modersmål, fem barn hade en förälder med annat modersmål än svenska, och de återstående sjutton barnen hade två

föräldrar med annat modersmål än svenska. Huvuddelen av undersökningen bygger på närstuder av heterogent sammansatta smågrupper som studerats under olika slags samtalsaktivitet i klassrummet. Studien visar bl.a. att barnens olika språkliga bakgrund inte påverkar interaktionsmönstren i smågrupperna, medan däremot ålder och kön har viss inverkan. Resultaten visar också att valet av smågruppsaktiviteter och bildandet av heterogena smågrupper ger barnen möjlighet att stödja varandra och dra nytta av varandras olika kompetenser. I ett separat kapitel undersöker förf. fem barn med avseende på språkval, språkbehärskning och språkproduktion under smågruppsinteraktionen. Dessa barn är representativa för studiens informantgrupp vad gäller variationen kring deras språkbakgrund, kön, ålder och spännvidden i deras muntliga och skriftliga språkutveckling. C. P.

Johnny Hagberg (red.), Avlatsbrev från Västgötadeln av Skara stift. 192 s., Skara 2006 (Skara stiftshistoriska sällskap). (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 25.) ISBN 91-975873-0-3. Skara stiftshistoriska sällskap har sedan år 2000 utgivit strax under trettioalet undersökningar och utgåvor, en imponerande prestation. I denna utgåva, redigerad av sällskapets ordförande Johnny Hagberg, har sammanlagt 51 avlatsbrev från 20 kyrkor i Västgötadeln av Skara stift utgivits. Som Carl-Gustaf Andrén påpekar i sitt inledande bidrag var avlaten "insatt i botsakramentets och biktens sammanhang", vilket gjorde att den öppnade möjligheter för att botgöringen helt eller delvis kunde efterskänkas; däremot gav avlaten *inte* syndaförlåtelse. Den negativa bild av avlaten som finns härrör från den avlatshandel som tidigt uppstod. Andréns inledning följs av Anna Fredriksson Admans redogörelse för principerna för editionen och översättningen, varpå själva utgåvan följer. Boken är rikt illustrerad, och upplagd så att den (lätt normaliserade) latinska texten finns på uppslagets vänstersida och översättningen på högersidan; det finns också längre avlatsbrev som går över ett helt uppslag. Brevet ger läsaren en bild av villkoren för att få avlat, och vilka förmåner man fick vid ett besök i en viss kyrka. L.-E. E.

Annika Johansson, Nederländskans komen och svenskans komma. En kontrastiv undersökning. 189 s. Stockholm 2006 (Stockholms universitet). (Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Scandinavian Philology: New Series 40.) ISBN 91-85445-24-X. ISSN 0562-1097. I denna avhandling jämför förf. likheter och olikheter mellan det nederländska verbet *komen* och det svenska verbet *komma*, med utgångspunkt i en

både kvantitativ och kvalitativ korpusundersökning. De två verben, vars betydelser i stor utsträckning överlappar varandra, diskuteras utifrån en nätverksmodell, baserad på kognitiv lingvistik. Fokus ligger på grammatisk polysemi. Vardera verbet beskrivs som en komplex kategori bestående av en prototypisk betydelse och andra betydelser som är centrala eller perifera med avseende på prototypen, varefter de två komplexa kategorierna jämförs. De variabler som förf. arbetar med är fysisk rörelse, animat/inanimat subjekt, kombination med adverbial, framtidsreferens, avgränsad och oavgränsad aktionsart, ingressiv betydelse, accidentalitet (d.v.s. huruvida den beskrivna händelsen sker av en slump), förekomst av infinitivmärke, predikationell och intentionell betydelse samt kausativitet. Resultatet av undersökningen visar att *komen* och *komma* har samma prototypiska betydelse, samt att det finns vissa skillnader i hur de icke prototypiska betydelserna förhåller sig till prototypen. Bl.a. finner förf. skillnader i resultativ och futuralt betydelse hos de två verben, och att de två verben, trots likheten mellan prototyperna, har genomgått delvis olika grammatikaliseringsprocesser.

C. P.

Anna-Malin Karlsson, En arbetsdag i skriftsamhället. Ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vanliga yrken. 174 s., Stockholm 2006 (Språkrådet; Norstedts Akademiska Förlag). (Småskrift utgiven av Språkrådet 2.) ISBN 978-91-7227-505-8; 91-7227-505-7. Skriftbruket är en oskiljaktig del av arbetsdagen, inte bara i verksamheter som man traditionellt ser som skriftorienterade utan också för exempelvis en lastbilschaufför eller en byggnadsarbetare. Detta visar Anna-Malin Karlsson i denna studie, som får karakteriseras som ett pionjärarbete. Att studera förhållanden i arbetslivets vardag är bland svenska språkvetare ovanligt, att fokusera specifika läs- och skrivhändelser på det sätt som här sker är nytt. Det har blivit en läsvärd bok. I de tre första kapitlen behandlas olika perspektiv på skriftanvändning. För att få en bild av hur skrift och skriftanvändning är en del av arbetslivet följer författaren ingående några yrkesverksamma människors arbetsdagar. Kap. 4–7 handlar om skriftanvändningen på olika arbetsplatser: hos lastbilschauffören som kör ut livsmedel (kap. 4), hos snickaren och två betongarbetare (kap. 5), hos två kvinnor verksamma inom omsorgen (kap. 6) och hos ett butiksbiträde i en större butiks kedja (kap. 7). I en senare del av studien har också en IT-supportspecialist och en fordonsmekanikers arbetsdagar undersökts med avseende på skriftbruk. Man kan se hur skriftanvändningen har olika funktioner för dem: för undersköterskan rör

det sig främst om skriftbruk för orientering/planering och dokumentation, för IT-supportspecialisten om skriftbruk för problemlösning, förmedling och extern kommunikation. Fallstudierna visar dessutom att man sällan *bara* läser eller *bara* skriver, ofta talar man t.ex. om det man läser eller skriver. Detta har Karlsson också analyserat. Intressant är vidare att se hur många skilda texter man faktiskt möter under en arbetsdag. Boken avslutas med en kortfattad men välskriven introduktion till den etnografiskt orienterade arbetsmetoden. I ett förord framhåller Språkrådets chef Olle Josephson att man möjligen kunde tycka att bokens innehåll inte har så mycket med språkvård att göra, men visst har den det. Han skriver: "Alla ska ha rätt till språk", lyder ett av riksdagens språkpolitiska mål. Ska vi närma oss ett sådant mål måste språkvårdare — liksom lärare, personalutbildare, läsforskare och många andra — veta mer om det språk folk faktiskt använder och behöver kunna". Tänkvärda ord som väl motiverar denna bok. L.-E. E.

Susanna Karlsson, Positioneringsfraser i interaktion. Syntax, prosodi och funktion. XVII+250 s. Göteborg 2006 (Göteborgs universitet). (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 2.) ISBN 91-87850-29-X. ISSN 1652-3105. I denna intressanta avhandling undersöker förf. hur talare bär sig åt för att uttrycka att de har ett visst förhållande till något som sagts i samtalet eller till andra deltagare i samtalet; båda förhållandena ses som fall av positionering. Denna beskrivs på tre nivåer: de språkliga uttrycken för positionering, positioneringsuttryckens distribution i yttrandena, samt positioneringsfrasernas sekventiella funktioner. Det undersökta materialet utgörs av 6,5 timmars inspelade samtal av olika slag, hämtade från en korpus sammanställd inom projektet *Samtalspråkets grammatik*. Efter en kort inledning om samtalsforskning, avhandlingens syfte och uppläggning, följer en översikt över författarens teoretiska och metodiska utgångspunkter. Här presenteras också det fasschema som utgör beskrivningsredskapet i kap. 5 och 6. Kap. 3 ger en närmare presentation av den korpus förf. arbetar med, och i kap. 4 gör förf. en översikt över tidigare forskning runt positionering och en inventering av vilka uttryck för positionering som används i materialet. Kap. 5 innehåller en utförlig presentation av *fasschemat*, en kombination av Diderichsens satsschema med olika turtagningsscheman framtagna inom interaktionell lingvistik. Författaren lägger större vikt vid prosodins roll för turtagning och positionering än vad som varit vanligt i tidigare forskning. Med sina omkring 100 sidor är kap. 6,

Positioneringsverbens placering i tur och TKE¹ utifrån fasschemat avhandlingens längsta. Det är också här som förf. presenterar huvudresultatet av sin undersökning. Kapitel 6 diskuterar också prosodins roll, och här undersöker förf. även vilken roll syntaxen spelar för positioneringsfraserna. Dessas funktioner är temat för kapitel 7, och det avslutande åttonde kapitlet innehåller förutom en sammanfattning och avrundning också en kort diskussion av positionerande markörer i en längre kontext.

C. P.

Mats Landqvist, Förhandlares kommunikativa kompetens. 290 s., Örebro 2006 (Universitetsbiblioteket). (Studier från Örebro i svenska språket 1.) ISBN 91-7668-505-5. ISSN 1653-9869. Syftet med denna avhandling är att visa hur språket används vid förhandlingar och vilken kommunikativ kompetens som professionella förhandlare har. Förf. redogör för förhandlingarnas handlingsmönster (de funktionella valen i olika situationer), vad man pratar om i förhandlingarna, de textuella styrmedel som förhandlarna gör bruk av, samt hur förhandlingen blir sammanhängande. Materialet till undersökningen består av fem rollspel, där deltagarna har agerat diplomatiska förhandlare i enlighet med anvisningar som de fått i förväg. I varje rollspel ingår fyra deltagare, två ryssar och två svenskar samt en eller flera tolkar. Förhandlingarna fördes parvis. Två av rollspelen genomfördes av vana förhandlare, tre av deltagare utan erfarenhet av internationella förhandlingar. De professionella förhandlarna förenas i sin kommunikativa kompetens, vilket innebär att de nationella skillnaderna mellan svenskar och ryssar är små. De ovana förhandlarna har svårare att komma överens än de vana, bl.a. för att de inte klarar av att samarbeta samtidigt som de driver sin egen linje. Sammanfattningsvis behöver en professionell förhandling en tydlig samtalsstruktur för att de inblandade parterna ska nå resultat. Detta innebär att deltagarna måste vara tydliga med vad de säger, men också att de måste hålla reda på förhandlingens mål. Det är också viktigt att förhandlingen framskrider enligt en fungerande plan. När det inte finns någon dagordning är det något som förhandlarna måste åstadkomma gemensamt.

C. P.

Thorwald Lorentzon, Mellan frihet och jämlikhet. Jämförande studier av lexikala förändringar i moderaternas och vänsterpartiets valmanifest

¹ TKE är en förkortning av "turkonstruktionsenhet". TKE:er är de byggstenar som utgör turens beståndsdelar, och de kan förekomma i olika storlekar, nämligen som komplexa meningar, satser, fraser eller lexikala enheter.

1948–2002. 345 s., Göteborg 2006 (Göteborgs universitet). (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 6.) ISSN 1652-3105. ISBN 91-87850-30-3. Denna avhandling behandlar lexikala förändringar i valmanifest från (nuvarande) vänsterpartiet och moderata samlingspartiet 1948–2002. Undersökningen fokuserar på försvars-/utrikes-, arbetsmarknads- och skatteområdet, vidare studeras användningen av orden *demokrati*, *jämlikhet*, *rättvisa* och *frihet* samt ord mer specifikt knutna till respektive parti. Dessutom undersöker författaren användningen av ord vilkas huvudsakliga funktion får antas vara att påverka läsaren genom att väcka, eller vidmakthålla, känslor. Sedan materialet och avhandlingens teoretiska utgångspunkter presenterats, följer en forskningsöversikt, där relevant språkvetenskaplig och statsvetenskaplig forskning rörande politisk retorik redovisas. Kap. 5 beskriver metoden, det följande kapitlet beskriver den historiska ramen (partiernas historia, valrörelserna 1948–2002), medan kap. 7–12 utgör avhandlingens resultatredovisning: hur de sakpolitiska områdena under perioden speglas i valmanifestens lexikon, användningen av orden *demokrati*, *jämlikhet*, *rättvisa* och *frihet*, användningen av andra ideologiska ord (*kapitalism*, *klass*, *valfrihet*, ordleden *-fri-*), användningen av värdeladdade ord samt av ord som *kräva/krav*, *måste*, *vilja* och *böra*. I det sista kapitlet sammanfattas resultaten. Vänsterpartiet står för de tydligaste retoriska särdragen. De värdeladdade ordens antal i absoluta tal är för hela undersökningsperioden 320 för vänsterpartiets del, 201 för moderaternas. Ord som *måste* och *krav/kräva* står också starkare i vänsterpartiets valmanifest. Allmänt taget dominerar vänsterpartiet starkt över moderaterna beträffande användningen av orden *demokrati*, *jämlikhet*, *rättvisa* och *frihet*, sammanlagt 343 belägg för vänsterpartiets del mot 178 för moderaternas. I vänsterpartiets valmanifest finns också långt fler perspektivmarkörer och jämförelsevis fler ideologiskt tunga ord (för vänsterpartiet ord som *klass* och *kapitalism*). Moderaterna dominerar inte oväntat skatteområdet, men skillnaderna mellan partierna är här mindre än man hade kunnat vänta sig. Man får konstatera att vänsterpartiets valmanifest sett ur de här valda perspektiven avkastar långt intressantare resultat än moderaternas, och att resultaten rörande vänsterpartiet därför kommit att dominera undersökningen.

L.-E. E.

MISS. *Meddelanden från institutionen för svenska språket [vid Göteborgs universitet]*. Nr 54–58, Göteborg 2006. ISSN 1102-4518. Nr 54. Kerstin Norén & Per Linell, *Meningspotentialer i den språkliga praktiken*. 43 s. Nr 55. Kristian Blenselius, *Particip med andra ord. En korpusstudie av*

svenska motsvarigheter till engelska ing-satser. 44 s. Nr 56. Från urindoeuropeiska till ndengereko. Nio uppsatser om fonologi och morfologi utgivna av Åsa Abelin och Roger Källström. 179 s. Nr 57. Håkan Jansson, Har du ölat dig odödlig? En undersökning av resultativkonstruktioner i svenskan. 65 s. Nr 58. Inga-Lill Grahn, Vem är den? En enkätstudie om känslan för pronomenet den med animat generisk syftning. 36 s. Sviten av lättillgängliga, strikt disponerade och introducerande forskningsrapporter har under året utökats med fem häften om tillsammans tretton nya bidrag som alla speglar institutionens aktuella ämnesområden. G. H.

Tage Palm, *En ändelses uppgång och fall. Svensk pluralbildning med -er hos neutrala substantiv med final konsonant*. 240 s., Uppsala 2006 (Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 69.) ISSN 0083-4661. ISBN 91-506-1905-5. Användningen av pluralformen *instrumenter* istället för *instrument* (här kallad Ø-formen) upplevs som "ett tydligt skiljemärke" mellan den äldre svenskan och den moderna. I fokus för denna avhandling står just denna typ av ultimabetonade neutrer, så gott som uteslutande direkta eller indirekta lån från romanska språk eller lån från grekiska och latin som påverkats av (och förmedlats över) framför allt franskan. I studien får vi en bild av hur denna *-er*-plural uppkommer i svenskan och etablerar sig i den skrivna svenskan vid sidan av Ø-formen för att sedan överges. Källorna till undersökningen är SAOB och de excerpter som finns vid Svenska Akademiens ordboksredaktion, men även grammatikor och ordböcker utgör självfallet viktiga källor. *-er*-pluralen börjar uppträda på 1520-talet och expanderar sedan i kanslispråket och så småningom också i det konservativare religiösa språket. Under 1600-talet konsolideras *-er*-pluralen, och böjningen används exempelvis i många nyinlånade ord inom denna kategori. Under en period från 1720 till 1869 ligger andelen pluralformer på *-er* på 80–90% i materialet, men intressant nog tycks det som om formen ändå inte varit erkänd i vissa tongivande språkkretsar. Abraham Sahlstedt tycks sålunda föredra Ø-formen. Från omkring 1800 anses både *-er*- och Ø-formen som korrekta, men man kan hos vissa grammatiker finna en reservation mot *-er*-plural i denna typ av ord. Under perioden från 1870 till 1950 avvecklas sedan snabbt *-er*-pluralerna. En central aktör är här Johan Erik Rydqvist som i *Svenska språkets lagar* av puristiska skäl argumenterar mot *-er*-pluralen; han talar om den "med Svenska språklynnets oförenliga pl. på *-er* för neutra". Standardiseringsskäl kan också utläsas i argumenteringen mot *-er*. Man ser hur Rydqvists upp-

fattning sprids, även om det i samtidens diskussion också finns forskare som talar för *-er*-pluralen, som Adolf Noreen och Gustaf Cederschiöld. Man kan fråga sig varför denna "språkvårdsinsats" lyckas så väl, det rör sig ju dock om en ganska stor grupp ord. Troligen har förhållandet att Ø-formen hela tiden existerat vid sidan av, haft viss bruklighet och varit accepterad såsom alternativform bidragit, liksom förhållandet att orden inom denna kategori ofta inte tillhört vardagsspråket utan varit ord huvudsakligen brukade i skrift. Hade det rört sig om vardagsord som använts muntligt och skriftligt i vidare kretsar, hade det säkert inte varit lika lätt för denna "språkvårdsinsats" att få sådant genomslag. Det är intressant att följa de olika språkvårdsinläggen, som när Gustaf Cederschiöld i *Framtidssvenska* (1917) klagar över Ø-formen som en "ofullkomlighet i vårt språk, som gör, att man ej kan se, om ental eller flertal åsyftas" och därför hoppas att *-er* ändå skall kunna behålla sin ställning i pluralbildningen.

L.-E. E.

Svenska som källspråk och målspråk. Aspekter på översättningsvetenskap. Artiklar från en forskarkurs vid Göteborgs universitet höstterminen 2005 utgivna av Birgitta Englund Dimitrova och Hans Landqvist. IV + 175 s., Göteborg 2006 (Göteborgs Universitet). (Översättningsstudier vid Göteborgs Universitet 9.) ISSN 1404-1065. I volymen publiceras bearbetade versioner av elva uppsatser som skrevs inom ramen för en fakultetsgemensam forskarutbildningskurs i översättningsvetenskap vid Göteborgs universitet 2005. Artiklarna behandlar olika aspekter på översättningsvetenskap. I de flesta artiklarna är svenska antingen källspråk eller målspråk. Volymen innehåller också en kortare inledning skriven av utgivarna.

C. P.

Ingela Tykesson-Bergman, Samtal i butik. Språklig interaktion mellan biträden och kunder, 302 s., Stockholm 2006 (Stockholms universitet). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New series 41.) ISBN 91-85445-31-2. ISSN 0562-1097. I denna avhandling undersöker förf. samtal mellan biträden och kunder, där rollbundna skillnader i samtalsrättigheter och samtalsförpliktelser är ett genomgående tema. De samtal som undersöks är inspelade vid en konsumkassa, en delikatessdisk och en informationsdisk i en bokhandel. Totalt omfattar materialet 138 samtal, med en sammanlagd samtalslängd på cirka 146 minuter. Förf. utnyttjar också ett skriftligt material som huvudsakligen består av personalutbildningsmaterial. I det undersökta materialet ingår också två äldre filmer, ett intervjumate-

rial, enkäter och rollspel. En av de frågor som intresserar författaren är hur kundbemötandet har förändrats från 1940-talet till idag. Som förf. påpekar är det en del av bitrådets dolda yrkeskunskap att föra samtalet på rätt sätt och iaktta de samtalsskyldigheter och samtalsrättigheter som hör till rollen. Ett av de resultat som förf. kommer fram till är att kraven är olika i de tre undersökta situationerna: både av bitrådet i kassan och bitrådet bakom delikatessdisken krävs högre grad av artighet och tålmod än för bitrådet i informationsdisken. C. P.

Per-Axel Wiktorsson, Skrivare i det medeltida Skara stift. 201 s., Skara 2006 (Skara stiftshistoriska sällskap). (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 24.) ISBN 91-975004-9-6. Per-Axel Wiktorssons kunskap om de medeltida skrivarna på svenskt område är oomtvistad, och det är glädjande att vi nu får se frukterna av hans stora "enmansprojekt" att samla uppgifter om dessa skrivare. Materialet inom projektet har samlats från svenskt område — Skåne, Halland och Blekinge har därför utelämnats — och den tidsmässiga slutpunkten är fastlagd till 1520. En del undersökningar har redan framlagts av Wiktorsson, men genom Skara stiftshistoriska sällskap har han nu fått möjlighet att *sammanhållet* presentera hela sitt medeltida skrivarmaterial från Skara stift. I en inledning presenterar Wiktorsson skriftens utveckling, och särskilt då skriften under svensk medeltid, vidare redogör han för skrivarskolor och annat av relevans. Systematiskt går Wiktorsson sedan igenom skrivarna i Skara stift, och finner 116 skrivare från cirka 1280 fram till medeltidens slut. Det som är känt om skrivarnas verksamhet och framför allt drag i handstilen beskrivs i detalj. En del av skrivarna kan lyftas fram, såsom Vidhemsprästen (Lars Djäkn), Lydeke och den s.k. Johanitmunken, vilka alla skrivit delar av handskriften Cod. Holm. B 59, den enda fullständiga handskriften av Äldre Västgötalagen. Det är att hoppas att Wiktorsson kan utsträcka sina studier till andra delar av landet, och att han därefter samlar sig till en resumerande studie. En sådan vore ett värdefullt bidrag till medeltidsfilologin. L.-E. E.

Helena Wistrand, Bebrevat i Närke. Medellågtyska importord i fornsvenska brev ur regionalt perspektiv. 188 s., Uppsala 2006 (Svenska fornskriftsällskapet). (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 88.) ISSN 0347-5026. ISBN 91-973803-9-3. Denna avhandling är utarbetad inom forskningsprojektet "Svensk-tyska kulturförbindelser under medeltiden" (Södertörns högskola). Syftet är att studera spridning och användning av medellågtyska importord i

ett avgränsat fornsvenskt brevmaterial. Konkret rör det sig om brev utfärdade i olika skriftmiljöer i det medeltida Närke, närmare bestämt Örebro stad (med Örebro slott), Göksholms slott, klostren i Riseberga och Örebro, de olika häradsstingen och bergslagsområdena i Nora, Lekeberg och Lerbäck. Det är bra att medeltidsbrevens på detta sätt undersöks språkvetenskapligt, eftersom de kan hjälpa till att belysa en äldre tids kronologiska och geografiska språkvariation, även om det finns källkritiska problem som därvid hela tiden måste pareras. Efter ett inledande kapitel som ger bakgrund, redovisar material och metod och gjorda avgränsningar, följer ett kapitel om social, regional och kronologisk indelning av materialet. I ett femtiosidigt kapitel (kap. 3) redovisas materialet, och man ser att somliga ord är högfrekventa, som *makt* och *riddare*, åter andra endast förekommer en gång i materialet, som *harnisk* och *hovare*. I ett fall får man i materialet ett tidigare förstabelägg än vad som hittills varit känt; det gäller ordet *mytza* (*mössa*) som saknas i Söderwall, enligt SAOB har ett förstabelägg från 1553 men i Wistrands brevmaterial beläggs redan 1434. 107 av lexemen är substantiv, och dit har då också räknats vissa binamn. Nästan lika många, 104, är verb, under det att adjektiven och adverbena utgör sammanlagt 46 lexem. Dessutom finns en konjunktion, *dogh* (*dock*). I kap. 5 redovisas de belägg av importorden som ger intryck av att vara främmande ord, d.v.s. ord där ortografin möjligen kan hänföras mer direkt till den medellågtyska utgångsformen. Prefixet *be-* och suffixet *-are* intresserar författaren i kap. 6, och bakgrunden till varianterna *bi-* respektive *-ere*, *-er* diskuteras. Importordens förekomst i de olika brevformlerna undersöks i kap. 7, och i kap. 8 redogörs för den sociala, regionala och kronologiska variationen. Här konstateras t.ex. att borgarbrevens och bergsmansbrevens tillsammans är de brevgupper som innehåller flest medellågtyska importord samt att den totala frekvensen importord, naturligt nog, ökar över tid. Författaren konstaterar att det inte varit möjligt att med denna undersökning få "en helt tydlig och överskådlig bild över importordens spridningsvägar mellan olika skriftmiljöer [...] inom Närke", och det är nog riktigt. Å andra sidan vet vi numera, tack vare Wistrands studie, mycket mer om de medellågtyska importordens förekomst, frekvens och funktion på medeltida svenskt språkområde.

L.-E. E.

*

Sonja Entzenberg, »Det får ju vara någon ordning på torpet!» *Svenska personnamnsregler i ett historiskt perspektiv*. 82 s., Uppsala 2006 (Språk- och folkminnesinstitutet). (Språk- och folkminnesinstitutet. Småskrifter 2.) ISBN 978-91-7229-037-2. ISSN 1652-0513. Institutet för språk och folkminnen, tidigare Språk- och folkminnesinstitutet, har byggt upp en personnamnskompetens som sträcker sig från nordisk vikingatid till nutid, och institutet yttrar sig i namnfrågor till bl.a. Skatteverket och Patent- och registreringsverket. Skriften redogör klart och enkelt för hur under 1800-talets senare hälft behovet av en lagstiftning kring personnamnen, förnamn såväl som tillnamn (efternamn, släktnamn), växer fram och konkret uttrycks i 1900-talets beslut, främst till följd av samhällets industrialisering och urbanisering: namnförordningen 1901 samt personnamnslagarna 1962 och 1982. Rapporten tecknar också bakgrunden till den av 2000/01 års riksdag begärda översynen av 1982 års namnlag. Kring slutkapitlets rubrikfråga "Personnamnsregler — behövs det?" resonerar författaren på den officiella namnvårdens vägnar nyktert tvekande mot bakgrund av den faktiska tillämpningen av 1982 års namnlag, globaliseringen och migrationen i dagens samhälle: antingen slopar vi alla regler, eller bestämmer vi oss (åtminstone) för efternamnens del för vissa regler i en översyn tillsammans med den språkliga namnexpertisen.

G. H.

Bent Jørgensen, *Stednavne i København og Københavns Amt. Sokkelund Herred. Sjællandsdelen*. 392 s., København 2006 (C. A. Reitzels Forlag A/S). (Danmarks Stednavne 25.) ISBN 87-7876-481-5. Med seriens del 25 har kärnan i Københavns Amt, den långt utöver sina murar framväxande storstaden København, kringränts. Precist kortfattat, noggrant och försiktigt, såväl avseende namnurval, beläggsredovisning och identifieringar som bedömningen av tolkningsmöjligheter, redovisas de omgivande f.d. landsbygdssocknarnas viktigaste bebyggelse- och naturnamn. Själva "Storbyens stednavne" redovisade författaren 1999 i serien Gyldendals små røde ordbøger. Kollisionen mellan storstad och landsbygd innebär härvidlag spännande och stundtals svärbemästrade gränsdragningsproblem. Inringningen startade med delarna 19 (1988) och 20 (1990), som täcker Smørum Herred söder och väster om huvudstaden. Den fortsattes med delarna 22 (1995) och 25 (2006), som omfattar Sokkelund Herred: den vattenomflutna häradsdelen Amager och Salholm, och fastlandsdelen som omger stadskärnan och norrut

när upp till Holte och Vedbæk. En snabb blick på de i varje del infogade kartbladen visar hur urbaniseringens täcke tätnar över det rurala kulturlandskapet. Urvalskriteriet är fortsatt namnen på socknar, byar, bydelar, gods och större egendomar plus de viktigaste naturnamnen av skilda slag. Av hänsyn till seriens funktion som onomastiskt uppslagsverk ges konsekvent tolkningar av förekommande namnelement i simplexnamn och sammansättningar. För de mest frekventa namnelementen hänvisas till en inledande förteckning över "Efterled og endelser". Inledningsvis ges planenligt information om litteratur, källor, förkortningar, uppteckningar och ljudskriftssystem, och till sist fogas register över ortnamn och efterleder. G. H.

Maria Löfdahl, Ortnamnen i Tanums härad. 2. Naturnamn. xxii + 309 s. + kartbilaga i pärmficka, Göteborg 2006 (Språk- och folkminnesinstitutet. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg) [Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, presented at Uppsala University, May 27, 2006.]. (Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XIX.) ISBN 978-91-7229-030-7. ISSN 0284-1908. Denna separata naturnamnsdel i serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län (OGB), är mera än det programenliga komplementet till motsvarande bebyggelsenamnsdel. Den detaljrika och noggrant genomförda materialredovisningen enligt redaktionsprinciperna för OGB inklusive namnanalyser och namntolkningar utgör grundstommen i författarens doktorsavhandling. I den första av bokens två exkurser belyses och diskuteras seriens tillkomst, vetenskapsteoretiska bakgrund, metod, tolkningsmodeller (systemologi) och praktiska utförande fram till och med föreliggande häradsdel, sammantaget en nyttig och läsvärd introduktion till OGB och ortnamnsserieproduktion över huvud taget. Den andra exkursen undersöker ortnamnelementens och motsvarande appellativers ömsesidiga förhållanden, de ingående ordens onomastiska respektive appellativiska betydelseomfång, här exemplifierat med en granskning av de fem höjdbeteckningarna *berg*, *fjäll*, *hog*, *kulle* och *ås*. Exkursen illustreras med en svit foton i svartvitt. Via bokens ortnamns-, förnamns-, binamns-, soldat- och båtsmansnamns-, ord- och kulturhistorieregister ges läsaren ingångar till det myllrande materialet, inte minst värdefullt för andra författare av liknande seriedelar. G. H.

Names through the Looking-Glass. Festschrift in Honour of Gillian Fellows-Jensen July 5th 2006. Edited by Peder Gammeltoft & Bent Jørgensen. xviii + 350 s., Copenhagen 2006 (C.A. Reitzels Forlag A/S). (Navne-

studier utgivet af Afdeling for Navneforskning 39.) ISBN 87-7876-472-6. Synnerligen välförtjänt har festföremålet på sin sjuttioårsdag hedrats med en gedigen festskrift som speglar hennes omfattande vetenskapliga produktion och insatser inom forskningsområdet namn och kultur i spänningsfältet skandinaver, normander och de brittiska öarnas befolkning under vikingatid och tidigmedeltid. Efter den inledande tabulan och inklusive den avslutande bibliografen över festföremålets skrifter 1962–2005 bidrar 19 forskarkolleger inom hennes närmare kontaktnät med artiklar och hyllningar, med huvudvikten vid personnamnsskick och ortnamnselement. Det gäller t.ex. rivaliteten mellan daner och svear, anglo-nordiska namn i England och Skottland, på Hebriderna, Orkneyöarna och Shetland, ortnamn i Danmark, Island och Norge, ortnamnselementen *muide(n)* och *mouth* 'mykning' i Nordsjöområdet, ägonamnsstatistik i Norfolk och Danelagen, fornengelska och fornnordiska personnamn som ortnamnselement, toponymer som bebyggelsenamn, vikingatida kolonial geosofi och de fem runstenarna från Århus.

G. H.

Namnesamlingar av Ivar Aasen. Redigerat av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset. xlvii + 208 s., Bergen 2006 (Ivar Aasen-selskapet). (Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet. Serie A. TeksterNr 9.) ISBN 82-7834-032-3. Med band 9 "Namnesamlinger" är nu planenligt A-serien om totalt tio band komplett. Nr 1 (1992) tog sig an "Sunnmørsgrammatikkane" och nr 10 (2000) "Dansk-norsk Ordbog", medan banden 2–8 redovisar Ivar Aasens "Målsamlinger" från olika håll. Band 9 inleds med en noggrann handskrifts- och tillkomstredogörelse för det omfattande forskningsmaterial som här publiceras i vart och ett av utgåvans sex avsnitt: ordspråk, personnamn, ortnamn, växtnamn, djurnamn och sexualia. Av texterna, tillkomna 1838–83, är fyra tidigare tryckta: "Om norske Folkenavne", "Register over norske Folkenavne", "Norske Plantenavne" och "Um Namnet Oslo". Avsnitten illustreras med reproduktioner av Aasens originalhandskrifter, varav några i färg, och ett par faksimiler ur hans tryckta verk 1854–55. Sist i utgåvan finns en rättelselista till de övriga nio banden i serien.

G. H.

Namn och runor. Uppsalastudier i onomastik och runologi till Lennart Elmevik på 70-årsdagen 2 februari 2006. Redigerade av Lena Peterson, Svante Strandberg och Henrik Williams. xxvii + 298 s., Uppsala 2006 (Namn och samhälle, Uppsala universitet). (Namn och samhälle 17.) ISBN 91-506-1835-0. ISSN 0237-5417. Denna hyllningsskrift med 24 bidrag

skrivna av disputerade namn- och runforskare vid Uppsala universitet hedrar vederbörligen den oförtröttligt verksamme jubilaren och centralgestalten inom den historiskt inriktade nordstiken. Den femtonsidiga tabulan imponerar, likaså den avslutande bibliografin över festföremålets tryckta skrifter 1996–2005, som fortsätter bibliografin i den ena av festskrifterna 1996 (den dialektologiskt inriktade *Mål i sikte*). Ortnamnsartiklarna är flest, tolv stycken, varav några tillika är personnamnsartiklar. De runologiska bidragen är fem, varav flera likaså berör personnamn. Huvudsakligen inriktade på personnamn är fyra artiklar, på ordförrådets nytillskott och på ortnamn och dialekter vardera en. Litteraturkrönikan ger tyvärr inte utrymme att göra alla dessa bidrag rättvisa, vart och ett gediget forskarhantverk, sammantaget en inspirerande exposé över det forskningsfält som jubilarens gärning i första hand spänner över.

G.H.

Lars Steensland, War åvå dier ferid? Älvdalska namn på orter utanför Älvdalen med kulturhistoriska kommentarer. 235 s., Uppsala 2006 (Uppsala universitet. Seminariet för nordisk namnforskning). (Namn och samhälle 18.) ISBN 91-506-1883-0. ISSN 0237-5414. Författaren, professor emeritus i slaviska språk i Lund, har ständigt sin älvdalska hembygds speciella språk- och kulturmiljöer för ögonen. Därom vittnar publikationerna Liten älvdalsk-svensk och svensk-älvdalsk ordbok (1986, 2 uppl. 2006), Översättningen av Johannesevangeliet till älvdalska (1989), Älvdalska växtnamn förr och nu (1994), Fågelnamn och fågelliv i Älvdalen (1999), och en rad artiklar i t.ex. Skansvakten och Mora Tidning. Den nu aktuella boken är en inspirerande, vetenskapligt gedigen och samtidigt i bästa mening lättillgänglig dokumentation av sådana namn på bebyggelse och naturformationer utanför Älvdalens socken, från närområdet och ut i vida världen, som på något sätt kan visas ha fått älvdalsk språkform och därmed vittnar om kulturkontakter av skilda slag, företrädesvis förmedlade genom den förr mycket omfattande älvdalska gårdfarihandeln och emigrationen till Amerika. Egna och andras uppteckningar plus excerpter ur skilda tiders tryckta och otryckta källor utgör grundmaterialet för namnartiklarna, som ibland växer ut till små kulturhistoriska skisser. Inledningsvis redogörs för metodfrågor, fr.a. urvalsprinciper, stavning, uttal och stilsorter. Därpå redovisas de drygt 450 namnbärarnas (orternas) över 800 namnvarianter i alfabetiskt ordnade artiklar. Så följer en förteckning över orter utanför Älvdalen som utan älvdalska namn och egna artiklar nämns i boken, plus en resonerande sammanfattning byggd på listor över de

älvdalska namnen utanför Älvdalen, uppställda i geografiskt ordnade cirklar inifrån grannsocknarna och ut i länder och världsdelar. Artiklarna tillsammans med sammanfattningen tecknar därmed i stora drag den kulturhistoriska karta över älvda lingarnas värld som författarens redovisning uttryckligen syftar till. Här finns också register över samtliga i boken nämnda älvdalska ortnamn i dialektens uppslags- och uttalsformer, respektive register över bokens älvdalska orter med älvdalskt namn, därtill person- och sakregister, en älvdalsk-svensk ordlista och sedvanlig käll- och litteraturförteckning. G. H.

Jan Paul Strid, Från Mumsmålen till Duvemåla. Den svenska målakolonisationen under medeltiden. En topolingvistisk studie. 173 s., Stockholm 2006 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Opuscula 10.) ISBN 91-88568-296. ISSN 1103-7970. Mot bakgrund av utbredningskartor över ortnamnelementet *måla*, från tidigmedeltid till nyare tid rikligt representerat från Östergötland ner till ett starkt förtätat område i de gamla riksgrensbygderna i Sydsmåland och Blekinge, och framför allt med en grundlig analys av namnelementets språkliga och kulturhistoriska förankring i dåtidens samhälle, resonerar sig författaren fram till en övertygande slutsats: Det bör vara dags att byta ut standardtolkningen *måla* 'avmätt jordstycke' mot 'nybygge med avtalad nyttjanderätt' eller 'nyodling mot avtal'. Analysen omfattar lexikala och fastighetsrättsliga paralleller i fornvästnordiska och medelengelska, med motsvarande tillämpningar i Östgöta lagens byggningsabalk, och den skildrar ordets väg till etablerat namnelement i ett samhälle präglat av intensiv nyodlingsverksamhet på fr.a. tidigare allmänningsmark i kungamaktens, kyrkans och det framväxande frälsets politisk-ekonomiska intressen. G. H.

Sveriges medeltida personnamn. Häfte 15. Ingeborgh–Iogærdh. xxvi + spalterna 641–800, Uppsala 2006 (Språk- och folkminnesinstitutet, från den 1 juli 2006 Institutet för språk och folkminnen). ISBN 978-91-7229-038-9. Häfte 15 utgör sista delen i tredje bandet av serien Sveriges medeltida personnamn (SMP) och det innehåller därför också bandets titelblad och förteckning över källor och litteratur. Ordboken, som nu täcker förnamnen från *Aabiørn* till *Iogærdh*, bygger på de omfattande samlingar av förnamn och tillnamn som idag finns vid redaktionen i Uppsala. G. H.